ASIANTUNTIJALAUSUNTO

nuorisotoimenjohtaja Kimmo Hölkki

28.2.2022

Lappeenrannan kaupungin asiantuntijalausunto tarkastusvaliokunnalle tutkimukseen nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelujärjestelmän toimivuudesta ja palveluiden vaikuttavuudesta

1. Taustaa

Lappeenrannassa ja Etelä-Karjalassa on sosiaali- ja terveyspalvelut järjestetty Eksoten toimesta jo vuodesta 2009. Eksoten ja kuntien välistä yhteistyötä on tehty vuosia ja yhteistyö kehittynyt vuosien varrella. Lasten ja nuorten pääseminen Eksoten palveluihin ja Eksoten palveluprosessit toimivat nähdäksemme varsin hyvin. Eksote on keskittänyt onnistuneesti palveluitaan, se on esimerkiksi organisoinut lasten- ja nuorten palveluja saman katon alle lasten- ja nuorten taloon. Palveluiden painopistettä on siirretty avopalveluihin. Yhteistyötä rajapinnoilla on kehitetty ja kehitetään jatkuvasti edelleen. On perustettu erilaisia yhteistyöryhmiä, mm. maakunnallinen hyvinvointityöryhmä, LAPE-johtoryhmä, maakunnallinen oppilashuoltoryhmä, ennaltaehkäisevän päihdetyön maakunnalliset ryhmät (PAKKA-toimintamalli), ohjaamon esihenkilötiimi, jne. Tällä kehitystyöllä ja saavutetulla kustannustehokkuudella on nähdäksemme suuri merkitys siihen, minkä johdosta Lappeenranta näkyy kyseisen tutkimuksen kohteena olevassa aineistossa positiivisessa hengessä.

Lappeenrannan kaupunki on kehittänyt myös omaa toimintaansa. Lappeenranta toteutti organisaatiouudistuksen vuonna 2018, jossa siirryttiin kahden suuren toimialan malliin. Perustettiin elinvoima- ja kaupunkikehitystoimiala sekä hyvinvointi- ja sivistyspalveluiden toimiala. Jälkimmäinen organisoitiin kahden lautakunnan alaisuuteen. Liikunta- ja kulttuuripalvelut toimivat liikunta- ja kulttuurilautakunnan alaisuudessa. Varhaiskasvatus, perusopetus, lukio ja nuorisotoimi lasten ja nuorten lautakunnan alaisuudessa. Aiemmin nuorisotoimi oli nuoriso- ja liikuntalautakunnan alaisuudessa, kun taas varhaiskasvatus, perusopetus ja lukio olivat kasvatus- ja opetuslautakunnan alaisuudessa. Kulttuuritoimella oli oma lautakuntansa. Kaikkien lasten ja nuorten parissa työskentelevien siirtäminen saman lautakunnan alaisuuteen on edistänyt yhteistyötä näiden vastuualueiden välillä. Toimialan sisälle on luotu toimivia yhteistyörakenteita, kuten säännölliset toimialan johtoryhmän kokoukset. Ne ovat lisänneet yhteistyötä vastuualueiden välillä ja ymmärrystä koko toimialan tuottamista eri palveluista. Tämä on johtanut siihen, että sektorirajat ylittäviä toimintoja, kuten esimerkiksi harrastamisen Suomen mallin hanketta on viety onnistuneesti eteenpäin koko toimialan yhteisinä hankkeina nuorisotoimen, perusopetuksen, liikuntatoimen ja kulttuuritoimen toimesta. Myös eri vastuualueet ovat tehneet kehitystyötä omilla sektoreillaan. Tämän lausunto annetaan kuitenkin ennen kaikkea nuorisotyön näkökulmasta.

2. Ennaltaehkäisevät palvelut

Lappeenrantalaisen nuorisotyön näkökulmasta tunnistamme tutkimuksessa esiin nousseet haasteet ja näemme esitetyt toimenpiteet lähtökohtaisesti oikeansuuntaisina. Rahoituksen kohdentaminen ja lisääminen ennalta ehkäiseviin palveluihin olisi tärkeää. Merkillepantavaa on, että ennaltaehkäisevistä palveluista puhuttaessa huomio kiinnittyy usein palveluihin, joiden voidaan katsoa olevan jo varhaisen tuen palveluita ja jopa korjaavia palveluita. Nuorisotyön palveluista varhaisen tuen palveluiksi voidaan katsoa kuuluvan etsivän nuorisotyön, pajatoiminnan ja ohjaamotoiminnan. Ennaltaehkäisevien palveluiden koetaan olevan hajanaisia ja niiden kokonaisuutta olevan vaikea hahmottaa. Tämän vuoksi olisi tarpeen

tehdä ennaltaehkäisevien palveluiden tarkempaa määrittelemistä, jotta ne tunnistettaisiin kaikkien toimijoiden toimesta palvelukokonaisuudessa.

Hyvin pelkistetysti voidaan todeta, että nuoren syrjäytymistä ennaltaehkäisee, jos nuorella on ystäviä ja jos hän kokee oman elämänsä sisällön kiinnostavaksi, eli hänen koulunkäyntinsä sujuu ja hänellä on mielekästä tekemistä vapaa-aikanaan sekä se, että hänen kasvuympäristönsä on turvallinen. Näin ollen palvelut, jotka tukevat edellä mainittuja seikkoja, ovat ennaltaehkäiseviä palveluita. Tästä lähtökohdasta ennaltaehkäisevinä palveluina nuorisotyön näkökulmasta nousee esiin ennen kaikkea nuorten vapaa-ajalla ja nuorten vapaaehtoisuuteen perustuvat toiminnat, kuten yhteisöllinen nuorisotyö (alueellinen nuorisotyö ja nuorisotilatoiminta) ja kaikenlainen harrastustoiminta, kuten seura- ja järjestötoiminta, taiteen perusopetus, harrastusten mahdollistaminen ja tukeminen, ym.

Harrastustoimintaan on osoitettu resursseja Suomen harrastamisen mallin -hankerahoituksen myötä. Tämä on erittäin hyvä asia. Sen sijaan suomalaisen nuorisotyön keskeisintä toimintamuotoa, eli nuorisotilatoimintaa ei kovin usein nosteta esiin syrjäytymisen ehkäisystä puhuttaessa. Suomalainen nuorisotyön lainsäädäntö on maailmanlaajuisessa mittakaavassa erinomaista, mutta kuitenkin verrattain väljää. Nuorisotyö on kunnan lakisääteinen tehtävä, mutta nuorisolaki on puitelaki, jossa ei velvoittavasti määritellä kunnallisen nuorisotyön toimintamuotoja ja eikä sitä, millä tavoin palvelut tulisi järjestää. Tämä on luonnollisesti hyvä asia siinä mielessä, että kunnat ovat erilaisia ja toimintojen järjestämisessä on hyvä olla joustavuutta ja mahdollisuus huomioida alueelliset erityispiirteet. Huono puoli on se, että kun nuorisotyön toimintamuotoja ei laissa määritellä muutoin kuin etsivän nuorisotyön ja pajatoiminnan osalta, ei muita työmuotoja (nuorisotilat, nuorisoneuvonta, pienryhmätoiminta, ym.) koeta välttämättä yhtä merkittäviksi kuin edellä mainitut ja jää mahdollisuus olla huomioimatta niitä riittävästi (esimerkiksi kunnassa järjestettävä nuorisotilatoiminta).

Suomalainen kunnallinen nuorisotyö nuorisotiloineen on eräs nuorten, kuntalaisten ja asuinalueiden hyvinvoinnin keskeinen osatekijä. Alueellisen nuoristyön ja nuorisotilan merkitystä ei usein tunnisteta ennen kuin sen toiminta lakkaa tai keskeytyy. Nuorisotilalla työskentelevät koulutetut työntekijät (tämä on hyvin harvinaista maailmanlaajuisesti) ovat kohtaamisen ja kasvatustyön ammattilaisia. Nuorisotila itsessään on paikka missä ollaan kavereiden kanssa, kasvetaan ja itsenäistytään turvallisessa kodin ulkopuolisessa maailmassa. Eri puolella suomea on tehty ja tehdään tilatehokkuuteen pyrkiviä monitoimi- ja yhteiskäyttötilaratkaisuja, joissa nuorisotyö on luonnollisesti myös mukana. Nämä hyvin tervetulleet uudistukset sisältävät nuorisotyön näkökulmasta pienen vaaran siihen, että päädytään ratkaisuihin, joissa nuorten tarpeet ja nuorisokulttuuriset näkökulmat ei tule riittävästi huomioiduksi ja ne nuoret, joille nuorisotyöstä olisi erityisesti hyötyä jäävät mieluummin hengailemaan toisaalle. Ensimmäinen kunnallinen nuorisotila, Haka-kerho perustettiin Hakaniemeen vuonna 1957. Ajatus oli järjestää kadulla hengaileville lättähatuille paikka, jossa he voivat (ja haluavat) viettää vapaa-aikaansa. Tämä näkökulma on edelleen relevantti. Tämän päivän yhteiskäyttötiloihin syntyvien Haka-kerhon nykypäivän vastineiden tulisi olla myös sellaisia paikkoja, joissa nuoret haluavat vapaaehtoisesti viettää aikaansa.

Niin sanotun perusnuorisotyön haasteena on ollut se, että sen kasvatuksellista merkitystä ja merkitystä hyvinvoinnille on ollut vaikea kuvata ja määritellä. Tämän vuoksi tavoitteiden asettelu on ollut hyvin yksipuolista, usein vain kävijämäärätietoon perustuvaa. Viime vuosina on kuitenkin tapahtunut kehitystyötä, jossa keskeinen toimija on ollut Nuorisotutkimusseura yhdessä kuntien kanssa. Monissa kaupungeissa on laadittu nuorisotyölle oma opetussuunnitelma, nuorisotyön perussuunnitelma, NUPS. Näin on tehty myös Lappeenrannassa. Sen tarkoituksena on sanallistaa ja avata nuorisotyötä, sen tavoitteita ja menetelmiä. Samalla nuorisotyö tulee määritelleeksi toiminnalleen selkeät tavoitteet, joita se pyrkii toteuttamaan. Tavoitteet määritellään Tomi Kiilakosken hahmotteleman ns. nuorisotyön suhdeteorian kautta (Djupsund ym. 2015, s. 61-64). Erääksi Lappeenrannan yhteisöllisen nuoristyön tavoitteeksi on määritelty nuorten kaverisuhteiden tukeminen (ja näin ehkäistä syrjäytymistä). Yksiköiden

vuosisuunnitelmissa määritellään toimenpiteitä, joiden kautta nuorten kaverisuhteiden tukemista pyritään toteuttamaan. Tällä hetkellä kehitämme Lappeenrannassa yhdessä Nuorisotutkimusseuran ja Osaamiskeskus Kanuunan kanssa NUPSin toteutumiseen arviointimenetelmää, jotta pystymme indikaattoritiedon valossa arvioimaan, miten onnistumme esimerkiksi nuorten välisten kaverisuhteiden tukemisessa. Laajempana tavoitteena on luoda yhteisölliseen nuorisotyöhön (perusnuorisotyöhön) arviointijärjestelmä, jossa on käytettävissä muutakin tietoa, kuin pelkkää perinteistä kävijämäärädataa.

3. Syrjäytymisen ehkäisyn palvelujen organisointi

Ennaltaehkäisevien palveluiden kokonaisuuden hahmottaminen on haastavaa ja toimintoja on vaikea koordinoida siten, että ne palvelisivat syrjäytymisen ehkäisy -tavoitetta mahdollisimman hyvin. Tässä mielessä ajatus allianssimallista on varmasti kokeilemisen arvoinen. Eri toimijoilla on näkemyksiä palvelujärjestelmässä olevista puutteista ja kehittämistarpeista. Syystä tai toisesta niitä ei pystytä toteuttamaan. Syynä voi olla se, että puutteita tai aukkoja ei pystytä paikantamaan, koska kokonaiskuvaa ei ole, tai on epäselvää kenen vastuulla kokonaisuus tai kyseinen palvelu on ja/tai millä rahoituksella puuttuvat palvelut tulisi kustantaa.

Lappeenrannassa on tehty hankerahoituksilla kokeiluja Suomen harrastamisen mallin hankkeiden lisäksi myös muista toiminnoista, joilla nähdään olevan syrjäytymiseen ennaltaehkäiseviä vaikutuksia. Esimerkiksi koulunuorisotyötä on Lappeenrannassa tehty erilaisilla määräaikaisilla rahoitusratkaisuilla vuodesta 2017. Koulunuorisotyö on eräs keino tuoda nuoren koulupäivän arkeen helposti lähestyttävä luotettava aikuinen, jolle voi kertoa huolestaan. Koulunuorisotyöntekijä pystyy myös itse havainnoimaan heikkoja signaaleja ja ottamaan asioita nuoren kanssa puheeksi jonkin muun toiminnan (esim. biljardin pelaamisen) ohessa, kuten nuorisotyössä yleisemminkin tehdään. Koulunuorisotyöntekijällä voi olla muita koulun aikuisia paremmat mahdollisuudet onnistua luottamuksellisen suhteen rakentamisessa nuoreen ja motivoimaan nuorta olemaan aktiviinen oman asiansa suhteen. Koulunuorisotyöntekijän tekee aidosti helposti lähestyttäväksi aikuiseksi mm. se, että nuorisotyöntekijää ei mielletä viranomaiseksi tai opettajaksi, joka vaatii nuorelta suorituksia opiskelujen etenemiseksi sekä se, että nuorisotyössä ei kirjata asiakkuuksia samalla tavalla kuin sosiaali- ja terveyspalveluissa. Koulunuorisotyöntekijälle voi kertoa jostain asiasta ilman että asia tulee saman tien kirjatuksi asiakastietoihin. Nuorisotyöntekijän ammattitaitoa on viedä asiaa yhdessä nuoren kanssa eteenpäin tarvittaessa seuraaville ammattikunnille, kuraattoreille tai terveydenhoitajille, mikäli katsoo sen tarpeelliseksi.

Koulunuorisotyön osalta merkittävä haaste on sen resurssointi. Olisi ensiarvoisen tärkeää, että siihen osoitettaisiin valtion toimesta rahoitusta, jotta kunnat pystyisivät ottamaan työmuotoa laajemmin käyttöön. Muuten vaarana on, että koulunuorisotyötä ei tehdä, tai että sitä käydään resursoimaan perinteisen nuorten vapaa-ajalla tapahtuvan (perus)nuorisotyön kustannuksella. Silloin viedään yhteiskunnastamme sen keskeinen hyvinvointia kannatteleva työmuoto (koulunuorisotyötäkin tärkeämpi), nuorten vapaa-ajalla tapahtuva, nuoren vapaaehtoisuuteen perustuva kunnallinen alueellinen nuorisotyö. Lappeenrannassakin ollaan tilanteessa, jossa ulkopuolinen rahoitus (Avin koronarahoitus) on päättymässä. Eräät koulut resursoivat omasta budjetistaan koulunuorisotyöntekijän omalle koululleen, mutta osasta kouluja työmuoto tulee päättymään.

Nuorisotoimen näkökulmasta huomiota tulisi kiinnittää myös oppivelvollisuuslain toteuttamisen haasteisiin niiden nuorten osalta, jotka eivät pysty sitoutumaan tarjolla oleviin toisen asteen opiskelumahdollisuuksiin. Alle 18-vuotiaille tarkoitetutulle oppivelvollisuuden toteuttamisen mahdollistavalle ”kolmannelle tielle”, eli esimerkiksi jonkinlaiselle pajatoiminnalle, olisi tarvetta. Koulunuorisotyöllä voisi olla annettavaa myös näiden nuorien tilanteen varhaisessa tunnistamisessa ja nivelvaihetyöskentelyssä.

Lappeenrantaan perustettiin Ohjaamo Lappeenranta vuonna 2015. Sen toimipisteeksi valikoitui nuorisotoimen hallinnoima nuoriso- ja monitoimitalo Monari. Ohjaamotoiminnan koordinointi annettiin

nuorisotyön vastuulle. Samoissa tiloissa toimii kaupungin keskustan nuorisotila iltaisin ja viikonloppuisin. Ohjaamon koordinaatio on edelleen nuorisotoimella, vaikka toiminta itsessään on vahvasti TE-hallinon alaisuudessa. Koordinaation lisäksi nuorisotoimi osoittaa ohjaamotoimintaan nuorisotyöllistä osaamista nuorisoneuvojan ja kahden ohjaamonuorisotyöntekijän myötä. Lisäksi etsivä nuorisotyö on koko ajan läheisessä yhteistyössä ohjaamon kanssa. Nuorisotyön vastuuttaminen ohjaamotoiminnan koordinointiin on ollut nähdäksemme hyvä ratkaisu. Nuorilähtöinen työote sekä asiakaspalvelussa että verkostotyössä on noussut näin keskeiseen rooliin luontevasti. Monialainen yhteistyö vaatii jatkuvaa työtä yhteistyön ylläpitämiseksi ja kannattelemiseksi. Lisäksi on tärkeää, että yhteistyötä tehdään siten, että jokainen ammattikunta muistaa pitää kiinni omasta professiostaan samalla kun antaa täyden panoksen yhteisen asian hoitamiseen. Lähtökohteisesti muita heikomman ammatti-identiteetin omaavalle nuorisotyölle tämä on asia, josta on pitänyt erityisesti huolehtia. Nuorisotyön on tuotava oma osaamisensa ja sen tuomat mahdollisuudet yhteiseen pöytään, eikä päätyä tekemään toisen ammattikunnan työtä (esim. sosiaalityötä) samoin reunaehdoin ja rajoituksin. Sama pätee tietenkin myös muiden ammattikuntien edustajiin, mutta heillä on usein huomattavasti säädellymmät velvoitteet ja roolit, jolloin vastaava huoli ei ole heidän osaltaan relevantti. Sen sijaan heillä haasteena voi olla enemmänkin nuorilähtöisen työkulttuurin omaksuminen osaksi jo ennalta vahvaa professiota.

Allianssimallin johtamisessa ja koordinoinnissa olisi tärkeää, että alueen ennaltaehkäisevä toiminta olisi kaikessa laajuudessaan huomioituna. Keskeisten vastuuhenkilöiden henkilökohtaiset ammatilliset taustat luonnollisesti vaikuttavat siihen mistä näkökulmista he tarpeita ja yhteistyötä tarkastelevat. Avainhenkilöiden onnistuneilla rekrytoinnilla on suuri merkitys allianssin toimintaan. Jotta päästään parhaaseen mahdolliseen tulokseen tulee kaikki kokonaisuuteen kuuluvat toimijat olla mukana tasavertaisina kumppaneina jo allianssin toiminnan suunnitteluvaiheessa.

Rahoituksen kohdentamiseen liittyvissä kysymyksissä huolena on, että resurssit pyrkisivät edelleen ja enenemässä määrin kohdentumaan korjaaviin palveluihin niiden ollessa lainsäädännöllisesti vahvemmin perusteltuja ja koska niihin liittyy selkeämpiä, mitattavampia prosesseja ja asiakkuuksia. Samoin yhteistyön sujuvuuteen liittyvät huomiot tietojen välittymisestä eri toimijoiden välillä on seikka, johon tulee kiinnittää erityistä huomiota.

4. Vastuuhenkilö

Vastuuhenkilön nimeäminen nuorelle, jolla on asiakassuunnitelma, on kannatettava toimenpide-ehdotus. Toimenpiteen onnistumisen kannalta on merkittävää, että nimettävän henkilön ammatillinen lähestymistapa nuorta kohtaan on sellainen, että nuoren tilanne tulee aidosti huomioiduksi ja ymmärretyksi. Lähtökohtaisesti asiakaspalvelutehtävissä työskentelevillä henkilöillä on luonnollisesti osaamista myös nuorten kanssa työskentelyyn, mutta syrjäytymisvaarassa olevan nuoren haasteet voivat olla sen luonteisia, ettei hän esimerkiksi ole motivoitunut ottamaan palvelujärjestelmän tarjoamia palveluita vastaan. Tällöin pelkkä normaali asiakaspalveluprosessi ei ole riittävä.

Nuorisotyössä on osaamista ja kokemusta nuorten motivoimisen ja aktivoimisen saralta. Syrjäytymisvaarassa olevaa nuorta on tuettava, häneen on luotava toivoa ja tulevaisuuden uskoa, jotta hän motivoituisi ottamaan ensimmäisen askeleen. Usein työntekijän ja nuoren välille on ensin synnyttävä luottamuksellinen suhde, jotta nuori motivoituu ottamaan vastuuta omista asioistaan ja tämä vaatii aikaa. Erityisnuorisotyö (Lappeenrannassa ohjaamonuorisotyö) ja etsivä nuorisotyö ovat tämänkaltaisia työmuotoja. Niiden riittävä resursointi ja resurssien turvaaminen olisi erittäin tärkeää. Etsivän nuorisotyön saama valtionavustus on toiminnan kannalta ensiarvoisen tärkeä ja se tulisi säilyttää jatkossakin. Toiminnan rahoituksen vakinaistaminen valtion toimesta, siten että rahoitusta ei tarvitsisi joka vuosi erikseen hakea ja raportoida, olisi luonnollisesti huomattava byrokratiaa vähentävä toimenpide.

Emme esitä, että nimettävän vastuunhenkilön tulisi olla nimenomaisesti nuorisotyöntekijä, mutta tämänkaltaisesta nuorilähtöisestä ja nuorisotyöllisestä työotteesta olisi nähdäksemme hyötyä vastuuhenkilön roolissa työskentelevälle henkilölle. Eri ammattikuntien edustajilla on kyseistä osaamista, mutta ei välttämättä kaikilla. Se tulisi olla kuitenkin keskeinen kriteeri vastuuhenkilöitä mietittäessä. Vastuuhenkilöinä työskentelevillä tulee olla käytettävissään verkosto, jossa on monialaista osaamista. Nuorisotyöllinen osaaminen tulisi olla osa tätä verkostoa. Ihannetilanne olisi, jos palvelujärjestelmä olisi mahdollisimman yksinkertainen ja helppotajuinen, ja ensimmäinen apu saataisiin nuorelle nopeasti. Selkeä järjestelmä takaisi myös sen, että henkilöstövaihdosten sattuessa (mitkä ovat tällä hetkellä arkipäivää) uusi työntekijä pystyisi nopeasti omaksumaan perusasiat ja vastuuhenkilötoiminnassa ei tulisi katkoksia tai viiveitä.

Djupsund, R., Kinnunen, V., Kiilakoski, T. (2015). Miksi nuorisotyötä tehdään? Tietokirja nuorisotyön opetussuunnitelmasta. Humak.